

ПРИНЦИПИ Й ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНИХ ВЗАЄМИН ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДОРОСЛИМИ ТА ОДНОЛІТКАМИ

У статті наведено теоретичне узагальнення проблеми гуманізації дошкільної освіти, принципів і закономірностей формування колективних взаємин дошкільників із дорослими й однолітками; обґрунтовано підхід до вирішення зазначеної проблеми у виховному процесі під час використання системи виховних дій у процесі занять і самостійної діяльності дітей, організованої вихователем: ігор, вправ, бесід, читання, обговорення й інсценування художніх творів; розкрито особливості діагностування та формування колективних взаємин старших дошкільників під час проведення спеціально організованих занять.

У роботі розкрито проблему однієї з перших моральних потреб – потреби у спілкуванні, яка задовольняється у процесі взаємодії з дорослими, що добирають педагогічно доцільний зміст і засоби спілкування. У ньому дитина отримує перший досвід моральної поведінки та спілкування з дорослими, що у подальшому полегшує взаємини з однолітками.

Включення дитини в організовану дорослим діяльність, у процесі якої розгортаються багатопланові відносини, закріплює форми суспільної поведінки, формує потребу діяти відповідно до моральних зразків, які виступають як мотиви, спонукаючи діяльність і регулюючи взаємостосунки дітей.

Важливим показником гуманності дітей дошкільного віку є їх вміння спілкуватися з однолітками: встановлювати відносини з партнерами з діяльності, контактувати з різних приводів, уміти підібрати слова для переконання однолітків у своїй правоті, уміти погодитися із справедливими претензіями на свою адресу тощо. Як показують дослідження вчених, у дитини старшого дошкільного віку виявляються несформованими способи спілкування з однолітками та присутні егоїстичні тенденції або, навпаки, яскраво виявляється позитивна спрямованість у спілкуванні з однолітками. Крайнім показником цих особливостей є спільна діяльність, що вимагає об'єднання та розподілу зусиль для досягнення результату.

Ключові слова: однолітки, соціальні взаємини, колектив, гуманність, загальнолюдські цінності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати залежність колективних взаємин дітей старшого дошкільного віку від педагогічних умов у закладі дошкільної освіти на принципах особистісно орієнтованого педагогічного підходу; розкрити значення гуманних стосунків та морального виховання у становленні особистості дітей дошкільного віку.

Вивчаючи роль середовища в розвитку людини, сучасна педагогіка акцентує увагу на значенні соціальних контактів у становленні особистості, розвитку людських задатків, на основі яких формуються мовлення, мислення.

Виховання має забезпечити правильну організацію діяльності дітей, поповнити її зміст і надати цінні у педагогічному значенні спрямування. Від розуміння педагогом необхідності певного виду діяльності дитини залежать результати її розвитку.

Виступаючи і суб'єктом, і результатом суспільних відносин, особистість формується через власні активні суспільні дії, свідомо перетворюючи і навколишнє середовище, і саму себе у процесі цілеспрямованої діяльності.

Завдяки зусиллям українських психологів багато зроблено щодо пізнання особливостей формування колективних почуттів і взаємин у дітей (І.Д. Бех, В.У. Кузьменко, С.С. Кулачківська, С.О. Ладивір, Ю.О. Приходько), особливостей формування у дошкільному віці ціннісного ставлення до однолітка (В.О. Павленчик, Т.І. Поніманська, Ю.О. Приходько).

У різні вікові періоди співвідношення важливих для розвитку видів діяльності змінюється. Провідним є той, який у конкретний період забезпечує основні досягнення в розвитку дитини. Для дошкільного дитинства це:

- емоційне та емоційно-предметне спілкування з дорослими, яке збагачує дитину новими враженнями, формує перші уявлення про найближче оточення;
- предметна діяльність, яка має великий вплив на розвиток всіх пізнавальних процесів, допомагає формувати цілі та мотиви поведінки, засвоювати початкові знання про предмети та дії з ними;
- гра, яка забезпечує динамічний розвиток соціальної, пізнавальної активності дошкільника, засвоєння різноманітних способів дій, знання про властивості й ознаки предметів, зв'язки між предметами і явищами, набуття соціальних навичок міжособистісних стосунків, розвиток творчої уяви;
- продуктивні види діяльності (малювання, ліплення, конструювання), які надають багатий матеріал для розвитку конструктивного мислення, уяви, художніх здібностей, вміння ставити мету і досягати її, вибрати засоби здійснення задуму;
- праця як чинник розвитку наполегливості, суспільної спрямованості особистості, почуття власної гідності та обов'язку, вміння аналізувати корисність своєї роботи;
- навчальна діяльність, під час якої збагачуються розумові та практичні вміння.

Формування важливих для кожного вікового періоду психічних якостей і особливостей особистості забезпечується за допомогою участі у провідних видах діяльності. Комплекс різноманітних видів діяльності для кожного етапу дошкільного дитинства сприяє повноцінному розвитку дитини. Варто їх об'єднати таким чином, щоб забезпечити активність дитини. Розвиток активності досягається створенням ситуації, яка потребує самостійного пошуку способів задоволення інтересів і потреб. Дитина має розуміти корисність і доцільність своєї діяльності, бачити її результати.

Так, емоційно-ціннісне ставлення демонструє інтерес до загальнолюдських цінностей (здоров'я, сім'я, повага і любов до батьків, роду, держави, Батьківщини, дружба, мир, доброта тощо), громадянських цінностей (обов'язки перед іншими людьми, повага прав, честі та гідності інших людей), цінностей спілкування, діяльності. Проявляє особистісні якості (самостійність, відповідальність, працелюбність, лідерство, людяність, спостережливість, справедливість, ініціативність, активність, креативність та інші) у взаємодії з іншими людьми. Виявляє зацікавленість до спілкування із знайомими дорослими, однолітками, молодшими та старшими за себе дітьми; проявляє обачливість до незнайомих людей. Емоційно реагує на власну участь та участь інших у різних видах діяльності: вміє співпереживати та співчувати, оптимістично ставитися до труднощів та визначати шляхи їх подолання [1].

Дошкільний вік – оптимальний період формування та розвитку соціальних відносин і різноманітних видів поведінки дитини. Систематичне спілкування та взаємодія дошкільників є передумовою формування та розвитку гідності, вміння спілкуватися з ровесниками й дорослими. У цей період діти набувають уміння контролювати себе (дотримуються певних правил поведінки), вчать розуміти власні почуття та почуття інших, бути щедрими, відповідальними, приходять на допомогу тим, хто цього потребує, з повагою та розумінням ставитися до індивідуальних особливостей людей, вирішувати проблемні ситуації за допомогою домовленостей тощо.

Міжособистісні відносини зароджуються й найбільш інтенсивно розвиваються в дитячому віці, оскільки від самого народження дитина живе серед людей і вступає з ними в певну взаємодію. Досвід таких перших стосунків як із дорослими, так і з однолітками закладає підвалини для подальшого розвитку особистості дитини. Цей перший досвід багато в чому визначає особливості самосвідомості дитини, її ставлення до навколишнього світу, її поведінку та самопочуття в людському оточенні [2].

Гуманізм педагогічного процесу заснований передусім на принципі гуманістичної спрямованості, поваги до виняткової своєрідності кожної дитини та її сім'ї, толерантного ставлення до культурної самобутності, ціннісних, світоглядних, фізичних, освітніх та інших відмінностей. Додержання цього принципу сприяє збереженню та підтримці особливостей індивідуальної та сімейної культури, носієм якої є дошкільник.

Недбале ставлення до дитячих переконань, поглядів, звичок, уподобань, особливостей психофізичного розвитку нівелює дитячі унікальності, руйнує систему відносин між батьками та педагогічними працівниками. Насильне накидання шаблонних педагогічних поглядів робить систему психолого-педагогічних впливів неефективною, призводить до відчуження та неприйняття рекомендованих засобів.

Умовами реалізації цього принципу, на думку В. Кузьменко, є:

- безперечне прийняття індивідуальності кожної дитини та її батьків, їхньої дієвої підтримки та розуміння;
- відмова від насильства будь-якого виду (примусового залучення батьків до співпраці, а дітей до діяльності);
- надання можливості вибору посиленої та цікавої для дитини діяльності, різних ролей, матеріалів;
- відмова від жорсткої регламентації життя, категоричного оцінювання діагнозу як остаточного вироку [5, с. 5–7].

Отже, суть принципу гуманістичної спрямованості полягає в переорієнтації стилю взаємодії вихователя з дошкільниками від суб'єкт-об'єктних відносин до суб'єкт-суб'єктних і перебудові фронтально-дисциплінарної освітньої моделі в індивідуально-центровану.

Вагома роль належить принципу об'єднання колективних форм навчання з індивідуальним особистісно-орієнтованим підходом, в якому діяльність здійснюється в роботі по групах, в різноманітних формах розподілу праці, в індивідуальній ввічливості кожного в колективну працю, в диференційованій допомозі, індивідуальних завданнях, у врахуванні особистісних якостей, індивідуальних можливостей.

Співдружність дітей досягається за допомогою:

- відкритості дітей одне одному у процесі спілкування, можливості показувати свої вміння одноліткам;
- вибору партнерів за симпатіями і зближенням усіх дітей через зміну складу пар, груп тощо (різноманітні форми організації);
- формування дитячих мікрогруп;
- реалізації загального задуму і розуміння невідповідності дій кожного в цьому задумі;
- бажання діяти разом, а не окремо;
- надання допомоги і підтримки одне одному;
- визнання майстерності та успішності тих, хто демонструє свої здібності [3, с. 3].

Наступним принципом є спільна діяльність і спілкування дорослого і дитини, що виступає рушійною силою розвитку. Спілкування має бути цілеспрямованим, послідовним, розумним і ненав'язливим. Воно

повинно бути засобом виховання і розвитку не тільки дитини, а й дорослого, і приносити величезне задоволення обом. Підґрунтям виховання має стати взаємний пошук шляху одне до одного і до контакту із навколишнім світом, який в жодному разі не опирається на нотації, зауваження і мораль. Інформація, яку повідомляють дошкільникам у процесі виховання, повинна допомогти їм знайти й опанувати значення вимог, що пред'являються до них загалом і щодо норм поведінки зокрема.

Практика спілкування з дорослими і ровесниками має якісні відмінності. Дорослому відводиться центральна роль протягом дошкільного дитинства у світі дитини, а тому спілкування з ровесниками безперервно проходить через призму спілкування з дорослими [7].

Дослідниця О.Б. Буракова визначає такі складники гуманного ставлення до людини, пов'язані із відповідними почуттями, як:

1) доброзичливе ставлення, яке виявляється в умінні зробити радість іншим, побудоване на доброті людини, почутті любові до ближнього;

2) чуйне ставлення, що виявляється в умінні розділити радість і горе інших, відгукуватися на прохання, допомогти подолати негативне переживання, засноване на розвитку співпереживання і співчуття;

3) уважне ставлення, що виявляється в умінні помітити і зрозуміти переживання інших (не яскраво виражені), підтримати позитивні, полегшити негативні, що залежить від розвиненості почуття жалю;

4) дбайливе ставлення, що виявляється в умінні надати допомогу і підтримку іншому в необхідній ситуації, співчуття;

5) справедливе ставлення, що виявляється в умінні визнати рівні права в діяльності, засноване на почутті справедливості, повазі до інших [4].

Відомо, що знання дитиною моральних норм і правил, хоча і орієнтує її на вибір морально цінних вчинків, далеко не завжди визначає слідування їм у реальній поведінці.

Це положення має принципове значення для організації процесу формування у дошкільників колективних почуттів щодо однолітків, які би спонукали до морально цінних вчинків. Формування уявлень про норми і правила поведінки полягає в роз'ясненні укладеної в них моральної цінності з орієнтацією на вияв доброзичливого ставлення до оточення.

Спрямованість педагогічного процесу на формування колективних почуттів і відносин сприяє поступовому усвідомленню дитиною особистісної значущості вчинків, відповідних моральним нормам, а мотивом, що спонукає до них, стає прагнення виявити до однолітка, що відчуває емоційний дискомфорт, співчуття, чуйність, доброзичливість.

Створенню такої обстановки багато в чому сприяє також характер взаємин між дітьми. З перших днів перебування в дошкільному закладі дитина знаходиться серед однолітків, і тому дуже рано виникає завдання формування чуйності, доброзичливості, співпереживання до інших дітей.

В обстановці дружньої прихильності однолітків дитина відчуває себе більш упевнено, спокійніше; вона може розраховувати на підтримку і допомогу товаришів, на їх участь у можливих ситуаціях емоційного дискомфорту. Сталі дружні зв'язки з однолітками привертають дитину до дитячого садку, а позитивний емоційний клімат, що створився у групі, сприяє тому, що положення кожного з вихованців у групі стає сприятливим.

Встановлення у групі певних правил, що регулюють поведінку дітей, є лише зовнішньо організуючим засобом. Формальне нав'язування необхідних правил і дій може приводити лише до пасивного підкорення вимогам дорослого, а не до усвідомлення їх моральної цінності, значущості для дитини. Крім того, дослідники виділяють безліч причин, що пояснюють невиконання дитиною правил: нерозуміння значення ситуації, невміння співвіднести відомі правила з конкретною ситуацією або свій вчинок із відомим правилом через недостатній самоконтроль і самооцінку, несформованість мотивів, що спонукають до бажаних вчинків, а загалом – недостатній соціальний досвід.

У старшому дошкільному віці необхідно збагатити власний досвід колективних вчинків дітей на адресу оточення. У цьому віці у дітей можуть бути сформовані такі моральні якості, як запобігливість, уміння бачити скруту іншої людини, вчасно прийти на допомогу, уміння поступатися.

Включаючись у спільну діяльність, дошкільник часто опиняється в ситуаціях, коли виникає необхідність допомогти партнеру, порадити його успіхам, отримати підтримку від однолітків. У таких ситуаціях педагог має нагоду демонструвати своє ставлення до дитини, а також навчати дітей необхідним способам вияву доброзичливості, роз'яснювати моральне значення ситуацій, оцінювати дії дітей з погляду відповідності моральним нормам. Дошкільникам стає зрозумілою роль правил, їх значущість як для досягнення загальних результатів, так і для розвитку позитивних взаємостосунків.

У старшому дошкільному віці діяльність дітей усе частіше має колективний характер, виникають перші співтовариства (О.П. Усова), що висуває завдання забезпечення всім дітям рівного положення серед однолітків (Т.А. Рєпіна).

Велике значення у вихованні колективних відносин між дітьми має створення у групі обстановки постійної різноманітної діяльності і позитивного мікроклімату. У таких умовах кожний із дітей має нагоду реалізувати свої задуми, вступати в контакти з однолітками, педагогом, не маючи при цьому емоційної напруги, задовольняючи свої потреби в діяльності за інтересами, відчуваючи при цьому доброзичливе ставлення до себе з боку дітей і підтримку вихователя.

Одним із найважливіших засобів, що забезпечують створення в групі доброзичливої обстановки і колективних відносин між дітьми, є спілкування педагога з кожним з них із самих різних приводів, особливо в години, відведені на самостійну діяльність. Спілкування із значущим дорослим допомагає дошкільнику організувати різноманітну і цікаву діяльність, налагодити доброзичливі взаємини з однолітками і підтримувати позитивно-емоційний стан. Як правило, педагогічне спілкування протікає на фоні спільної практичної діяльності з дитиною, в процесі якої він опановує комунікативними навичками. У кожного з дітей з'являється більше можливостей для вступу до контакту з оточенням, що забезпечує стан комфорту і посилює прагнення до спілкування. Проте нерідко саме під час самостійної діяльності вихователь обмежується епізодичними діями, спрямованими лише на усунення виниклого між дітьми конфлікту, що не враховують справжньої його причини. Таке ставлення до подібних ситуацій може викликати негативний емоційний стан дитини, привести до дисгармонії в її взаєминах як із вихователем, так і з дітьми.

Саме під час вибору дитиною меж і моделі взаємодії з однолітками, дорослим, дошкільним педагогом може спостерігати гармонію душевного благополуччя дитини, можливості розвитку або корекції психічних станів. З цього приводу вчені відводять педагогові в моделі його взаємодії з дитиною роль психотерапевта, яка базується на створенні умов для комфортного душевного самопочуття дитини: це спостереження за діяльністю дитини й аналіз цієї діяльності, це надання саме тієї самостійності дитини у виборі діяльності, яка, на жаль, сьогодні у практиці роботи лише декларується.

Таким чином необхідно змістити інтереси дитини від самоствердження як головного сенсу її життя до спільної з іншими дітьми діяльності, в якій головне – спільний результат, а не особистісні інтереси. Згідно з гуманною ідеологією, необхідно створити умови для спільної гри, діяльності, об'єднуючи при цьому зусилля дітей для досягнення спільної мети, де вихователь має завжди напоготові усмішку, ласкаве, підбадьорливе слово й мудре, гуманне повчання для всіх дітей і допомагає дитині уникнути багатьох особистісних проблем [6].

Перша закономірність стосується двобічності процесу морального виховання. У відповідності з цією закономірністю дитина є співучасником виховного процесу, вона активно сприймає педагогічні впливи, а завдання вихователя – організувати процес виховання, орієнтуючись на особливості дитячого сприймання.

Враховуючи той факт, що результати педагогічного впливу не можуть бути виявлені відразу, він вимагає безперервності, тому друга закономірність формулюється як тривалість процесу морального виховання. Т.І. Поніманська застерігає вихователів від занадто формалізованого процесу виховання, наголошує на визначеності у часі, усвідомленні вихователями своєчасності вирішення певних завдань. Ігнорування періодів, коли психічні реакції людини найбільш чутливі до найменших зовнішніх впливів, спричинює неправні втрати у розвитку особистості дошкільника [7].

Наступна закономірність є виявом дієвого підходу до морального формування особистості. Вона засвідчує непродуктивність намагань виховувати дитину на відстороненій моделі людських взаємин, у які вона не включена. Стосунки інших людей, свідками яких є діти, справляють на них вплив лише тоді, коли дитина має до них відношення.

Особистісний характер засвоєння моральних цінностей. Ця особливість морального виховання вимагає зорієнтованості виховних впливів на індивідуальність кожної дитини. Оскільки дошкільникам притаманна висока емоційність, необхідно в оцінці їхніх учинків виходити з того, які почуття хоче викликати педагог. Важливе виховне значення має стимулююча функція позитивної оцінки, адже дітям властиве прагнення бути хорошими.

Важливою є й закономірність щодо здійснення морального виховання в процесі життєдіяльності дитини. Вона спрямовує на те, що моральне виховання не може бути відокремленим у спеціальну діяльність, оскільки вся життєдіяльність дитини пов'язана з її моральністю.

“Формування соціальних умінь у дітей, – зазначає М. Шевченко, – це не епізодична робота вихователів, а послідовний наполегливий процес, у якому можна виокремити кілька стратегічних засобів, таких як: гра як найважливіший вид діяльності дошкільника, що сприяє формуванню соціального досвіду, створює ситуації, коли діти допомагають одне одному; використання принагідних можливостей для пояснення дитині соціальних дій (наприклад, залучення до турботи про тварин); заохочення дошкільнят до спільної роботи над груповими проектами; демонстрація різних видів соціальної поведінки самим педагогом, співпраця з вихованцями; створення атмосфери колективізму тощо” [8, с. 11–12].

Висновки. Отже, підсумовуючи, можна сказати, що виховання гуманності є важливим напрямом формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості, здатної до гуманної взаємодії та спілкування з однолітками.

Гуманізм педагогічного процесу оснований насамперед на принципі гуманістичної спрямованості, поваги до унікальної своєрідності кожної дитини та її сім'ї, толерантного ставлення до культурної самобутності, ціннісних, світоглядних, фізичних, освітніх та інших відмінностей.

Принцип гуманістичної спрямованості полягає в переорієнтації стилю взаємодії вихователя з дітьми від суб'єкт-об'єктних відносин до суб'єкт-суб'єктних і перебудові фронтально-дисциплінарної освітньої моделі в індивідуально-центровану. Взаємодія педагога і дитини гуманістичного спрямування заснована на принципах позитивної мотивації, сприятливого емоційного клімату, атмосфери довіри і доброзичливості, які вимагають ділової співпраці та співтворчості педагога і дитини.

Використана література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти від 12 січня 2021 р. Київ. : 2021. 37 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. Київ. : 2012. 26 с.
3. Закон України "Про дошкільну освіту" від 11 липня 2001 р. Редакція журналу "Дошкільне виховання". Київ. : 2001. С. 4–33.
4. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : (системний підхід). Київ. : Стило, 2000. 336 с.
5. Кузьменко В. Індивідуалізація виховання і навчання. Дошкільне виховання. 2000. № 10. С. 5–7.
6. Листопад О.А. Теоретико-методичні засади формування професійно -творчого потенціалу майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: автореф. дис. ... док. пед. наук: "Теорія і методика професійної освіти". Одеса. : 2016. 48 с.
7. Поніманська Т.І. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку: монографія. Рівне: РДГУ. 2006. 352 с.
8. Фольваркова В.І. Показники та рівні розвитку моральної свідомості особистості. Дошкільна освіта. 2004. № 3. С. 8–13.

References:

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity vid 12 sichnia 2021 r. [The Base component of preschool education of 12 January, 2021 № 33]. K.: 2021. 37 s. [in Ukrainian]
2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [The Base component of preschool education]. K.: 2012. 26 s. [in Ukrainian]
3. Zakon Ukrainy "Pro doshkilnu osvitu" vid 11 lypnia 2001 r. [Law of Ukraine "On preschool education" (2001, April 11)]. Redaktsiia zhurnal "Doshkilne vykhovannia". K.: 2001. s. 4–33 [in Ukrainian]
4. Kononko O.L. (2000) Psykholohichni osnovy osobystisnoho stanovlennia doshkilnyka: (systemnyi pidkhid [Pedagogical conditions for the formation of humane relationships of older pre-school-age children: (systematic approach)]. Kyiv.: Stylos. 336 s. [in Ukrainian]
5. Kuzmenko V. (2000) Indyvidualizatsiia vykhovannia i navchannia. Doshkilne vykhovannia [Individualization of education and learning. Preschool education] 10, s. 5–7 [in Ukrainian]
6. Lystopad O.A. (2016). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiino -tvorchoho potentsialu maibutnix vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity: avtoref. dys. ... dok. ped. nauk: "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity" [Theoretic and Methods Bases for formation professional and creative potential of preschool teacher. Extended abstract of candidate's thesis]. Odessa. 48 s. [in Ukrainian]
7. Ponimanska T.I. (2006) Teoretyko-metodychni zasady humanistychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku: monohrafiia [Theoretical and Methodical Principles of Humanistic Education of Children of Preschool Age]. Rivne: RDHU. 352 s. [in Ukrainian].
8. Folvarkova V.I. (2004) Pokaznyky ta rivni rozvytku moralnoi svidomosti osobystosti [Individuals' moral consciousness: indicators and levels]. Doshkilna osvita, 3, s. 8–13 [in Ukrainian].

Kanarova O. V. Principles and regularities of formation of collective relationships of preschool children with adults and peers

The article presents the theoretical generalization of the problem of humanization of preschool education, principles and regularities of formation of collective relations between preschool children with adults and peers. The author justifies the approach for the decision of the specified problem in educational process with using independent activity of children. The process is created by the teacher through the use of games, exercises, conversations, reading, discussion and imitation of work of art. In this work, author analyzes peculiarities of diagnostics and formation of collective relations of preschool children during special occupations.

The main attention bases on the problem that concerns the necessary moral requirement. One has to consider the requirement of communication. This requirement is satisfied by communication with adults, who choose special methods of communication. In such case, a child gets the first experience of moral communication with surroundings, this experience makes easier the process of rapport with other children.

Including a child in organized activity by adults, gives opportunity to make various relations and fixes forms of social behavior, creates the requirement to act according to moral patterns, wich provoke childs' activity and control it.

The important indicator of the humanity in preschool age is childs' ability to communicate with peers: to establish relations with mates, to contact for different reasons, to be able to find correct words to convince oneself in the rightness, to be able to agree with reasonable criticism. According to researches, the child of senior preschool age shows unformed methods of communication with peers and inherent selfish tendencies, and also positive focus in communication with peers is marked. The best indicator of these features is a collaborative activity, wich demands of joining and distribution efforts for achievement of a result.

Key words: *peers, social relations, collective, humanity, universal values.*